

Spreekers & abstracts VCN-nazomerconferentie 2022

Vrijdag 30 september (Latijn)

Lezing

Stephanie McCarter

Ovid's Cephalus and the Dangers of Mistranslation

Misunderstandings abound in the story of Cephalus and Procris from Ovid's *Metamorphoses*, a story in which riddling language prevails and double meanings are deadly. This talk will examine how the interpretive challenges within Cephalus' tales mirror the difficulties faced by the translator, who must constantly contend with similar ambiguities. The translator, like others who listen to Cephalus' tales, must carefully interpret his words, and the stakes of mistranslation are high. I will consider in particular how translators have failed to grasp one key aspect of his story, his rape by the goddess Aurora, and why this matters to how we read not only Cephalus' narrative but also the larger Ovidian text of which it is a part.

Workshops

Antje Wessels (ronde 1 en 2)

De "held" wordt door zijn eigen "heldendom" vernietigd: Hercules, Nessus en Deianira

Hercules denkt dat hij een held is: wanneer hij zijn eigen vrouw, Deianira, aan de Centaur Nessus toevertrouwt en zich realiseert dat Nessus Deianira wil verkrachten, schiet hij hem dood met een pijl, die hij, voor de zekerheid, nog met het giftige bloed van de Hydra voorziet. Wat hij niet kan weten: stervend geeft Nessus Deianira zijn gewaad en beweert dat zij hiermee iedereen verliefd kan maken. Niet wetend dat dit gewaad vergiftigd is met het bloed van de Hydra, wil Deianira kort daarop hiervan gebruik maken: zij gebruikt de mantel om Hercules, nadat hij verliefd is geworden op een andere vrouw, terug te winnen. De grote held overlijdt aan het gif dat hij zelf had ingezet.

Ovidius' verhaal in boek 9 van de *Metamorphoses*, is zelf 'receptie' (de beroemdste versie van het verhaal is ongetwijfeld Sophocles' tragedie *De Vrouwen van Trachis*) en heeft in de moderne receptie veel aanleiding gegeven om over basale vragen na te denken: Kun je iemand vernietigen zonder zelf beschadigd te raken? Kun je door misleiding geweld uitoefenen? Is er sprake van "schuld", als je zelf het slachtoffer bent van misverstand?

Christoph Pieper (ronde 1 en 2)

Een Ovidiaans verhaal dramatiseren. Semele bij Ovidius en Georg Friedrich Händel

Het verhaal van Semele's liefde voor Jupiter, Juno's wraak, Semele's dood en de geboorte van Bacchus wordt bij Ovidius als een van de kleinere verhaaltjes tussendoor verteld. Bij hem draait alles om Juno's wraak en krijgt de figuur van Semele weinig persoonlijk format. Dat is anders in Georg Friedrich Händels oratorium *Semele* dat het verhaal tot een groot barok schouwspel

maakt. In deze workshop zullen we Händels versie met die van Ovidius vergelijken en kijken of het vergelijk niet ook kansen voor scholieren biedt om hun eigen dramatische of persoonlijke versie van Semele's verhaal te schrijven.

Daniël Bartelds (ronde 2; ook zaterdag)

Hoe integreer je woordenboekdidactiek in je les?

De afgelopen jaren heb ik onderzoek gedaan naar het woordenboekgebruik van onze leerlingen: wat gaat er vaak mis en wat doen goede leerlingen goed? De uitkomsten van de empirische studies heb ik samen met een focusgroep van docenten geprobeerd te vertalen in ontwerpcriteria voor woordenboekdidactiek. Vervolgens zijn we aan de slag gegaan met het maken van oefeningen die daarbij aansluiten. In de workshop laat ik zien hoe je gericht aandacht kunt besteden aan woordenboekdidactiek in je les, ook zonder al te veel voorbereiding. We doen dat samen aan de hand van teksten uit het pensum Grieks. Neem je woordenboek mee!

Koen Vacano (ronde 1 en 2)

Narcissus en narcisme in films

Narcissus en Echo zijn waarschijnlijk de meest actuele figuren in de Metamorfosen. Narcissus is de naamgever van een van de voornaamste sociaalpsychologische fenomenen van onze tijd: **narcisme**. Bovendien **reflecteert de vertelling van Ovidius in essentie op hedendaagse thema's** als identiteit, communicatie en (mis)interpretatie. Daarom is de mythe van Narcissus en Echo ook populair in moderne sciencefictionfilms die iets willen zeggen over hoe mensen elkaar (niet) begrijpen in een wereld van digitale afbeeldingen en schijnvertoningen.

In deze workshop bekijken we verschillende fragmenten uit zulke films (o.a. Her, 2013) en confronteren die met passages uit de Metamorfosen. Zo ontdekken we manieren waarop de thematiek van Ovidius iets kan toevoegen aan een discussie over moderne media en technologie – en zo ook manieren om de klassieke tekst voor leerlingen nieuwe, relevante betekenissen te geven.

Marijne de Ferrante (ronde 1; ook zaterdag)

Welke kapitein verlaat nu het schip? Een begin maken met dialogisch literatuuronderwijs

In bijna alle lessen ga jij als docent aan de leiding. Je bepaalt het thema, ondersteunt het tekstbegrip en begeleidt het vertalen, je zorgt dat leerlingen de rode lijn blijven volgen, je stelt vragen om te achterhalen of ze het begrijpen en je bepaalt of hun antwoorden goed zijn. Toch weten we dat de motivatie van leerlingen voor het lezen van literatuur en de diepgang van hun interpretatie groter wordt, als je ook tot een echt gesprek komt over wat er is gelezen. In de praktijk blijkt dat vaak lastig. Je stelt een openingsvraag en een paar leerlingen reageren. **Vervolgens kijkt de klas verwachtingsvol naar jou: wat is 'het goede antwoord'? Wat kun je doen om in de klas een dialoog tot stand te brengen en leerlingen meer met elkaar in gesprek te laten gaan na het lezen van een tekst?** We gaan aan de slag met een praktische handreiking, voorbeelden bij de examenpena en videobeelden van (good) practice.

Sandra Karten MA (ronde 1 en 2)

‘Een vak apart?!’ Interdisciplinair onderwijs in de onderbouw van het gymnasium

Interdisciplinair onderwijs kent voordelen voor leerlingen van het gymnasium: het kan leiden tot meer begrip, maakt het leren betekenisvoller en bereidt leerlingen voor op hoe problemen in de samenleving worden opgelost. Een samenhangend curriculum is dan ook een breed gedeeld ideaal, dat in de praktijk echter lastig te verwezenlijken blijkt. Hoe kan interdisciplinair onderwijs in de onderbouw van het gymnasium succesvol vormgegeven worden?

In deze workshop buigen we ons eerst over de vraag wat interdisciplinariteit eigenlijk is. Daarna analyseren we enkele concrete voorbeelden van interdisciplinair onderwijs. Wat werkt er wel, wat werkt niet en waarom? Welke rol spelen de schoolorganisatie en docentenontwikkeling bij de totstandkoming van dit type educatie? Inzichten hierover uit de literatuur worden gekoppeld aan de schoolpraktijk van alledag, waardoor u na afloop van deze workshop concrete handvatten heeft om het interdisciplinaire onderwijs op uw school te analyseren en (nog) beter te maken.

Tip: werkt u op uw school al aan interdisciplinair onderwijs? Neem dan een voorbeeld hiervan mee naar de workshop. Dit kan gebruikt worden om te analyseren.

Suzanne Adema (ronde 1 en 2)

Emoties, verteltechniek en tekstbegrip in het Ovidiuspensum

Emoties zorgen ervoor dat een verhaal meer is dan zomaar een opsomming van gebeurtenissen. Een belangrijk aspect van narratief tekstbegrip is dan ook dat je je een voorstelling maakt van hoe het zou zijn om in de wereld van het verhaal te leven en mee te maken wat de personages meemaken. Hoe is het om Aglauros te zijn, of Juno of Procris? Om ons dat voor te kunnen stellen maken we gebruik van informatie van binnen en buiten de tekst. Bovendien baseren we onze verwachtingen over het verdere verloop van het verhaal (mede) op de emoties van personages.

In deze workshop analyseren we de weergave van emoties in het Ovidiuspensum. Na een inleiding over affectieve narratologie passen we concepten uit deze relatieve nieuwe stroming in de narratologie toe op een aantal concrete passages in het pensum. We richten ons vooral op passages waarin jaloezie en achterdocht een rol spelen en gaan in op narratieve patronen die passen bij deze gevoelens.

Zaterdag 1 oktober (Grieks)

Lezingen

Wouter Henkelman

De ring van Gyges (en de mantel van Artaynte)

Het verhaal van Gyges en de vrouw van Kandaules is exemplarisch voor de rol van niet-Griekse vrouwen in het werk van Herodotus. Samen met het verhaal van Xerxes en Artaynte (aan het einde van boek IX) omkranst het bovendien de *Historiën*, een indeling die zonder twijfel programmatisch bedoeld is. De stof is echter niet nieuw maar bevat meerdere folkloristische motieven, aangepast en gerationaliseerd door Herodotus. En contextualisering van het verhaal van Gyges biedt daarom óók een blik op de werkwijze van de geschiedschrijver.

Casper de Jonge

Herodotus' *Historiën* als Migrantenliteratuur

Migrantenliteratuur is een concept dat is ontwikkeld in het postkolonialisme. Het verwijst naar teksten die geschreven zijn door migranten en die verhalen vertellen over migratie.

Typisch voor dergelijke literatuur is een zekere 'in-betweenness' en polyfonie:

migrantenliteratuur beweegt tussen culturen en identiteiten, en geeft ruimte aan veel stemmen van verschillende personages met hun eigen perspectieven op de wereld. Helpt dit model ons om Herodotus' *Historiën* beter te begrijpen? We zullen deze vraag in drie stappen beantwoorden.

(1) We weten dat de auteur Herodotus zelf veel gereisd heeft. Afkomstig uit Halicarnassus, een multicultureel centrum tussen Grieken, Cariërs en Perzen, vestigde hij zich in 443 v. Chr. in Thourioi (Italië).

(2) Migratie is een belangrijk thema in de *Historiën*. Herodotus schrijft onder meer over de volksverhuizing van de helft van de Lydiërs, die zich als Tyrsenen of Etrusken in Italië vestigden (1.94). Zo verhuisden de Phrygiërs van Europa naar Azië (7.73). De Perzische koning Cyrus negeerde ooit het advies om met de Perzen naar een vruchtbaarder gebied te verhuizen (9.122, pensum CSE). Maar er zijn ook individuele migraties. De arts Democedes verhuisde van Croton (Italië) naar Samos en kwam uiteindelijk terecht aan het hof van koning Darius (3.125-137, pensum CSE). Hoe makkelijk of moeilijk is het voor mensen om zich thuis te gaan voelen in een nieuw gebied of tot een nieuwe gemeenschap te gaan behoren?

(3) Ten slotte kijken we naar Herodotus' werk als geheel. Wat vertellen deze migratieverhalen ons over zijn visie op culturen en identiteiten? Een veelgehoorde opvatting is dat Herodotus streng onderscheid maakt tussen Grieken en niet-Grieken, tussen oost en west. Het migratieperspectief nuanceert dit beeld. De wereld blijkt niet stabiel, mensen en groepen kunnen verhuizen, zodat geografische en culturele grenzen vervagen. Net als moderne migrantenliteratuur wordt het werk van Herodotus gekarakteriseerd door in-betweenness en polyfonie. Ook de lezer van de *Historiën* voelt zich soms een migrant, die zich aan de hand van Herodotus door tijd en ruimte verplaatst.

Workshops

Adriaan Rademaker & Jelle Christiaans (ronde 1 en 2)

Een onbegrijpelijk succes: Artemisia's aanval op een bondgenoot

In deze workshop kijken we naar een wonderlijke episode uit het pensum Herodotus, waarin Artemisia een schip van een bondgenoot tot zinken brengt (Hdt. 8.87-88). We nemen in ogenschouw hoe de verteller deze episode voor zijn publiek presenteert en begrijpelijk probeert te maken, en letten daarbij speciaal op de opbouw van de tekst (verhaalstructuur) en het gebruik van het verbale aspect. Ook kijken we naar de interactie tussen de verteller en zijn lezers, om te zien hoe de verteller zijn publiek door middel van vertellerscommentaren en het gebruik van partikels bij de les houdt. We vergelijken de tekst met een aantal andere passages uit Herodotus om te bezien wat de verteller in deze episode op zijn lezers wil overbrengen.

André Lardinois en Suzanne Adema (ronde 1)

Workshop Promotiebeurzen

In deze workshop zullen André Lardinois (RU) en Suzanne Adema (UvA) samen de mogelijkheden bespreken die er voor leraren zijn om, al dan niet naast hun aanstelling als leraar, te promoveren: 1) reguliere promotieplaatsen die door de universiteiten worden geadverteerd; 2) NWO lerarenbeurzen; 3) Dudoc-Alfa promotieplaatsen. André Lardinois zal ingaan op de algemene eisen die aan een onderzoeksvoorstel voor een promotie worden gesteld en Suzanne Adema op de verschillen tussen de beurzen en de zaken waarop de verschillende selectiecommissies van deze beurzen letten.

Daniël Bartelds (ronde 1; ook vrijdag)

Hoe integreer je woordenboekdidactiek in je les?

De afgelopen jaren heb ik onderzoek gedaan naar het woordenboekgebruik van onze leerlingen: wat gaat er vaak mis en wat doen goede leerlingen goed? De uitkomsten van de empirische studies heb ik samen met een focusgroep van docenten geprobeerd te vertalen in ontwerpcriteria voor woordenboekdidactiek. Vervolgens zijn we aan de slag gegaan met het maken van oefeningen die daarbij aansluiten. In de workshop laat ik zien hoe je gericht aandacht kunt besteden aan woordenboekdidactiek in je les, ook zonder al te veel voorbereiding. We doen dat samen aan de hand van teksten uit het pensum Grieks. Neem je woordenboek mee!

Leonie Henkes (ronde 1 en 2)

Xerxes' tranen: emoties in Herodotus' *Historiën*

In de afgelopen jaren is de interesse in concepties en functies van emoties in Griekse en Romeinse literatuur sterk toegenomen: inzicht in welke contexten welke emotie oproept, hoe emoties worden geuit en hoe op emotioneel gedrag wordt gereageerd door anderen draagt bij aan ons begrip van een bepaalde cultuur en gedachtewereld.

In Herodotus' *Historiën* wordt veel aandacht besteed aan de beschrijving van emoties en uitingen van emoties. Een goed voorbeeld daarvan zijn Xerxes' tranen. Als Xerxes zijn vloot in de Hellespont ziet liggen barst hij in tranen uit. Zijn tranen blijken onverwachts: zijn oom

Artabanus vraagt Xerxes waarom hij nu ineens huilt, terwijl hij net nog zo gelukkig was. Wanneer Xerxes antwoordt dat hij zich realiseert hoe kort een mensenleven eigenlijk is, reageert Artabanus écht verdriet wordt veroorzaakt door het leed dat ieder mens, hoe gelukkig ook, eens ondergaat in dit korte leven. Zo snel als Xerxes' tranen opwellen, zo snel verdwijnt zijn neerslachtigheid ook weer.

Wat is de functie en betekenis van zulke beschrijvingen van emoties? Hoe draagt deze emotionele wisselvalligheid bijvoorbeeld bij aan de karakterisering van Xerxes? Door deze beroemde passage (7.44-46) te verbinden met passages uit het eindexamenpensum, hoop ik handvatten te bieden om de waarde van emoties in het pensum te bespreken in de klas.

Luuk Huitink (ronde 1 en 2)

Kijken naar het einde?

Herodotus adviseert ons expliciet – bij monde van Solon – dat we ‘naar het einde’ moeten kijken: pas dán kun je beoordelen of iemand werkelijk gelukkig en succesvol is geweest (*Historiën* 1.32). Dat is relatief gemakkelijk in te zien in het geval van de levens van individuen, maar hoe zit het met de geschiedenis als geheel, die immers altijd door gaat? Hoe bepaal je waar het einde van een bepaalde beweging in de geschiedenis is? En als je bedenkt dat de historische personages nog niet de *benefit of hindsight* hadden, geeft het kijken naar het einde dan niet soms een vertekend beeld?

In deze workshop zullen we op deze vragen ingaan met behulp van verschillende episodes uit het pensum voor het eindexamen. We zullen in het bijzonder op twee punten ingaan:

(1) We zullen onderzoeken hoe Herodotus de geschiedenis van een ‘plot’ voorziet, en bepaalde periodes en gebeurtenissen (zoals oorlogen) als discrete episodes presenteert door ze van een narratieve structuur met een ‘begin’, ‘midden’ en ‘eind’ te voorzien. Tevens zullen we kijken hoe Herodotus die afbakening zelf *in Frage* stelt en zijn lezers vaak een gevoel van *closure* ontzegt. Dit onderdeel levert inzicht in de globale structuur van de *Historiën* op.

(2) Hoewel we als lezers het einde voortdurend in de gaten moeten houden, zijn er ook episodes waarin Herodotus ons het zicht op dat einde ontnemt, en ons aanmoedigt ons onder te dompelen in het verleden en de historische personages, die het resultaat van hun handelen nog niet kunnen bevroeden. Door *close reading* en met de hulp van recent onderzoek binnen de *reader response* theorie naar *immersion* zullen we kijken welke stilistische middelen Herodotus inzet om zulke episodes te vorm te geven en welke effecten die hebben.

Marijne de Ferrante (ronde 2; ook vrijdag)

Welke kapitein verlaat nu het schip? Een begin maken met dialogisch literatuuronderwijs. In bijna alle lessen ga jij als docent aan de leiding. Je bepaalt het thema, ondersteunt het tekstbegrip en begeleidt het vertalen, je zorgt dat leerlingen de rode lijn blijven volgen, je stelt vragen om te achterhalen of ze het begrijpen en je bepaalt of hun antwoorden goed zijn. Toch weten we dat de motivatie van leerlingen voor het lezen van literatuur en de diepgang van hun interpretatie groter wordt, als je ook tot een echt gesprek komt over wat er is gelezen. In de praktijk blijkt dat vaak lastig. Je stelt een openingsvraag en een paar leerlingen reageren.

Vervolgens kijkt de klas verwachtingsvol **naar jou: wat is ‘het goede antwoord’?** Wat kun je doen om in de klas een dialoog tot stand te brengen en leerlingen meer met elkaar in gesprek te laten gaan na het lezen van een tekst? We gaan aan de slag met een praktische handreiking, voorbeelden bij de examenpena en videobeelden van (good) practice.

[Aniek van den Eersten](#)

Dieper de tekst in duiken: metaforen in Herodotus’ Historiën

Wanneer je met leerlingen een Griekse tekst in duikt, lijkt ieder woord soms een puzzel. Meestal lost een woordenboek deze puzzel snel op. Maar wat als een woord meerdere betekenissen heeft? En wat als de auteur niet wil dat je een keuze maakt tussen deze betekenissen; je juist wil laten nadenken over hoe de verschillende betekenissen het verhaal kleuren? Dan kan het puzzelen echt beginnen.

De puzzels die metaforen opleveren gebruikt Herodotus om zijn publiek mee te laten denken over de verhalen en geschiedenis die hij schrijft. **Zijn metaforen zijn vaak als ‘dood’ bestempeld, waar ‘levende’ metaforen voorbehouden zijn aan dichters en retorici.** Door goed te kijken naar verschillende betekenissen en contexten van mogelijke metaforen in Herodotus’ werk, zullen we zien hoe hij deze gebruikt om structuur aan te brengen in zijn werk, om zijn personages te karakteriseren, om impliciet zijn oordeel te geven over de beschreven gebeurtenissen en om zijn publiek directer te betrekken bij wat hij beschrijft.

In deze workshop kijken we naar moderne metafoortheorieën en wat deze ons kunnen leren over het taalgebruik van Griekse auteurs. **Als voorbeeld duiken we in Herodotus’ verhalen over de slagen bij Thermopylae en Salamis (waaronder eindexamenpassages) en de rol die de nog steeds veelvoorkomende metafoor ‘Oorlog is sport’ speelt in de karakterisering van Xerxes, Artemisia en het Griekse leger.**